

О. І. Рогач,
д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
І. М. Кучерова,
здобувач кафедри міжнародних фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ТНК У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОЇ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

O. Rogach,
Doctor of Economics, Professor, Kyiv National University named by Taras Shevchenko
I. Kucherova,
Ph.D. Student, Kyiv National University named by Taras Shevchenko

TAXATION OF MULTINATIONALS IN THE CONTEXT OF CROSS-BORDER TAX COMPETITION

У статті розкривається взаємозв'язок між транскордонною податковою конкуренцією, сучасною тенденцією скорочення надходжень від оподаткування доходів корпорацій у розвинутих країнах і розвитком податкової гармонізації у країнах ЄС.

The paper reveals the relationship between cross-border tax competition, the modern trend of reduction in revenue from income taxation of corporations in developed countries and development tax harmonization in the EU.

Ключові слова: оподаткування доходів ТНК, корпоративний податок, міжнародна податкова конкуренція, міжнародний податковий арбітраж.

Key words: income taxation of TNCs, corporate tax, international tax competition, international tax arbitrage.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Упродовж тривалого періоду економічної історії світу податки були надто низькими, а міжнаціональні відмінності податкових систем не суттєвими, щоб спричинити активні транскордонні переміщення платників податків та трансформацію баз оподаткування.

У середині двадцятого століття, разом зі зростанням податкового тягаря, були запроваджені обмеження на транскордонну мобільність чинників виробництва. Високі тарифи, жорсткий контроль капіталу, обмежена конвертованість валюти і жорсткі візові та імміграційні закони значно скоротили можливості для ухилення від сплати податків.

Поглиблення економічної інтеграції у 1980-х рр., лібералізація торгівлі, дерегулювання капіталу і конвертованості валюти на глобальному рівні, формування регіональних ринків ЄС і НАФТА, а також нові транспортні та комунікаційні технології послабили жорсткі обмеження щодо міжнародних економічних трансакцій, суттєво скоротили операційні витрати на переміщення товарів, послуг, капіталу та робочих місць за межі національних кордонів. Активізація транскордонної мобільності оподатковуваних активів і видів діяльності виявилася підґрунтям розвитку податкової конкуренції.

Таблиця 1. Емпіричні докази арбітражу зі ставками корпоративного податку

Автор/назва дослідження	Основні результати
<i>Прямі іноземні інвестиції</i>	
Altshuler et al. (2001)	Чутливість інвестицій в обладнання та основні засоби щодо оподаткування зростає після 1980-ті рр. [2]
Bellak and Leibrecht (2007).	Прямі іноземні інвестиції в країнах ЦСЄ є чутливими щодо двосторонньої різниці ставок корпоративного податку [3]
Büttner and Ruf (2007)	Рішення німецьких ТНК щодо розташування у 18 європейських країнах чутливі щодо нормативної ставки корпоративного податку, але не до середньої ефективної ставки оподаткування [6]
Devereux and Griffith (1998)	На рішення американських ТНК щодо розташування негативно вплинули ефективні середні ставки оподаткування у країнах джерела [8]
Egger et al. (2009)	Пряме іноземне інвестування позитивно реагує на ставку оподаткування «за резидентністю» та «у джерела» і негативно на двосторонню ефективну середню ставку оподаткування [8]
Jensen (2006)	Пряме іноземне інвестування слабо, проте позитивно реагує на високий рівень ефективних ставок оподаткування капіталу [13]
Papke (1991)	Податки суттєво впливають на інвестиції в основні фонди, однак цей вплив відрізняється по галузях [15]
Stowhase (2005)	Податкова чутливість ПІІ варіюється залежно від галузі, є найвищою у сфері послуг, помірною у промисловому секторі і не має істотного значення в первинному секторі [17]
<i>Переміщення прибутку</i>	
Clausing (2003)	Американський імпорт є переоціненим, якщо податкова ставка у країні джерела отримання прибутку є низькою, а експорт із США до країн з низьким рівнем оподаткування є недооціненим [7]
Grubert and Mutti (1991)	Нормативна ставка податку негативно впливає на прибутковість американських транснаціональних корпорацій до оподаткування [11]
Grubert (2003)	Трансферне ціноутворення на патенти є чутливим щодо оподаткування [10]
Hines and Rice (1994)	Великі негативні наслідки податкових ставок на прибутковість до оподаткування американських багатонаціональних компаній [12]
Schwarz (2009)	Нормативні та ефективні податкові ставки у країні джерела отримання прибутку негативно впливають на прибутковість до оподаткування [17]

Джерело: [9, с. 350].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Мобільність бази оподаткування, що безпосередньо впливає з активізації транскордонної мобільності оподаткованих активів і видів діяльності, є одним з найважливіших припущень базової моделі податкової конкуренції [19], які дістала подальшого розвитку у численних наукових працях.

Існує низка емпіричних досліджень, які доводять існування міжнародного арбітражу зі ставками корпоративного податку. Узагальнення основних результатів цих досліджень наведено в табл. 1.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — визначення подальших змін у системах оподаткування доходів ТНК в умовах транскордонної конкуренції на основі узагальнення наукового доробку у цій сфері та аналізу чинних тенденцій.

Мобільність бази оподаткування та податковий арбітраж суттєво відрізняються залежно від системи оподаткування транскордонних потоків.

Оподаткування за принципом "у джерела" означає, що дохід обкладається податком в країні, і за ставкою країни, в якій джерело доходу знаходиться, тобто країні інвестицій або працевлаштування. Оподаткування за принципом резидентства означає, що дохід підлягає оподаткуванню в країні інвестора або працівника.

Оподаткування "у джерела" дозволяє платникам податків зменшувати податковий тягар шляхом пе-

реміщення капіталу, робочих місць або інвестицій і покупок до юрисдикцій з низьким рівнем оподаткування. Це, у відповідності до базової моделі, спричиняє "гонку на виживання", яка виявляється у продовженні конкурентного зниження податкових ставок країнами [16]. При оподаткуванні за принципом резидентства єдиним варіантом для транскордонного переміщення бази оподаткування є зміна місця проживання з власної на зарубіжну країну, що далеко не завжди влаштовує платника податку. У реальному житті застосовується змішаний підхід, коли принципи оподаткування відрізняються по країнах і податках.

Варто зауважити, що новітні зміни глобального економічного середовища ставлять під сумнів адекватність принципів резидентства і територіальності, які були впроваджені на межі 19 і 20-го століть. На той час корпорації були здебільшого незалежні і мали єдиний центр управління, розташований в одній державі. Впродовж кількох десятиліть поспіль корпоративний бізнес не лише набув ознак глобального. Сучасний міжнародний бізнес стає віртуальним і може здійснюватися без фізичної присутності контрагентів в якому-небудь географічно позначеному місці. За цих умов системи оподаткування, засновані на тій чи іншій формі фізичної присутності осіб, втрачають здатність до ефективного функціонування.

Динаміка ставок корпоративного податку у провідних країнах світу в останній чверті ХХ ст. засвідчує тенденцію до їх зниження [5, с. 25].

На початку XXI ст. у країнах об'єднаної Європи ця тенденція зберігається. Так, у 2008 р. середня базова ставка корпоративного податку в країнах, які спочатку були учасниками ЄС (ЄС-15), становила 27,51%, в нових країнах ЄС — 18,69%. У 2011 р. середня базова ставка податку в ЄС-15 становить 26,95% (варіюючи від 34,4% у Франції до 12,5% в Ірландії), у нових країнах ЄС — 18,3% (варіюючи від 20% в Словенії до 10% в Болгарії та на Кіпрі). Найвищий серед 34 країн рівень оподаткування доходів корпорацій з незначними змінами зберігається в Японії (39,50%) та США (39,21%); найнижчий — 12,5% — в Ірландії. Тільки у двох країнах — Чилі та Ісландії — цей показник збільшився. Майже третина країн демонструвала стабільність рівня оподаткування доходів корпорацій: Австралія, Австрія, Данія, Фінляндія, Ірландія, Норвегія, Польща, Португалія, Словацька Республіка, Туреччина. Суттєвим є зниження ставок податку на прибуток у Великій Британії (з 30% до 28%, згодом — до 26%), Нідерландах (з 25,5% до 25%), Греції (з 25% до 24%, згодом — 20%), Угорщині (з 21,3% до 20,6%, згодом — 19%), Чехії (до 19%). Проте Греція на 2009—2013 рр. ввела надбавку до податку на корпорації, які в 2008 р. отримали високі прибутки, а Португалія з 2010 р. ввела надбавку 2,5%, якщо прибуток підприємства перевищує 2 млн євро [18].

Заслуговує на особливу увагу досвід Німеччини у справі реформування корпоративного оподаткування: внаслідок реалізації програми "Податки: 1998—2005" податкове навантаження на корпорації знизилося з 52% до 38,9% у 2007 [1, с. 19].

Незважаючи на те, що ставки корпоративного податку в більшості країн знизилися, подальше зниження ставок корпоративного податку, зокрема в країнах ЄС, на нашу думку, малоймовірно, оскільки зараз вони досить низькі.

На наш погляд, на даному етапі найбільш імовірним є загальний спад конкуренції в питаннях корпоративного податку та оподаткування капіталу. Частково це пояснюється різним ступенем ефективності податкової конкуренції у зниженні ставок податків у різних країнах; частково — наслідками фінансової кризи 2008 року, яка спричинила посилення бюджетних обмежень. Криза підриває аргументи на користь ефективності низького рівня оподаткування капіталу і корпоративного податку, демонструючи здатність дешевого капіталу не тільки сприяти виробничому інвестуванню, але й утворенню непродуктивних бульбашок цін на активи.

Крім того, є підстави очікувати на активізацію міжнародного співробітництва у галузі оподаткування. Рушіями цього процесу, крім внутрішніх обмежень, є такі: дестабілізуючі для корпоративних фінансів наслідки податкової конкуренції [14], міркування щодо міжнародної рівності, обурення громадськості існуванням податкових притулків, які процвітають завдяки ухиленню від оподаткування.

Безперечно, одним з найважливіших рушіїв міжнародного співробітництва у податковій сфері є приєднання Китаю, Індії та Бразилії до країн ОЕСР в їх прагненні до співпраці у сфері оподаткування.

В ЄС лідерами Німеччини і Франції було сформульовано пропозицію про гармонізацію систем корпоративного оподаткування обох країн¹. Зазначена пропозиція відрізняється від існуючих пропозицій щодо створення нової Єдиної консолідованої бази корпоративного оподаткування (Common Consolidated Corporate Tax Base ("CCCTB")), при цьому гармонізація ставок не є елементом пропозицій Комісії ЄС з CCCTB, а останні німецько-французькі пропозиції не зачіпають консолідацію.

Згідно з пропозиціями Комісії з CCCTB, групи, що здійснюють діяльність на території ЄС, мають право прийняти рішення про розрахунок оподатковуваного прибутку групи компаній з використанням загальних принципів у кожній країні ЄС, в якій група здійснює свою діяльність. Визначення загальної бази оподаткування здійснюється за допомогою факторів, які включають у себе оцінки продажів по країнах, трудові витрати, вартість реального основного капіталу. Згідно з пропозиціями по CCCTB, ставка корпоративного податку, що застосовується до прибутку в кожній країні, визначається цією країною. Наприклад, Ірландія має право продовжити застосовувати ставку в 12,5%. Франція має право застосовувати ставку в 33,33%. CCCTB в своїй нинішній формі буде доступна для груп платників податків за їх вибором. Якщо вони не приймуть рішення про застосування CCCTB, групи платників податків можуть продовжувати платити прибутковий податок у державах-членах ЄС, відповідно до внутрішніх правил корпоративного оподаткування.

У ході здійснення передбачуваної гармонізації, Франція і Німеччина мають зіткнутися з досить серйозними існуючими відмінностями у податковій сфері. Так, податки на доходи корпорацій в Німеччині стягуються як на федеральному рівні, так і на рівні земель. На додаток до федерального податку на доходи корпорацій за ставкою 15% ("податок на солідарність" в даний момент підвищує цю ставку до 15,83%), німецькі корпоративні платники податків також сплачують податок на торговельну діяльність з корпоративного доходу, що стягується федеральними землями. Податки на торговельну діяльність стягуються з федеральної бази оподаткування, але їх ставки різняться залежно від федеральної землі. Так, наприклад, ставка податку у Франкфурті зараз дорівнює 16,1%, а в Берліні лише 14,35%. Таким чином, сума федерального і земельного податків для корпорацій в середньому по Німеччині досягає 29,5%.

На відміну від Німеччини, Франція не має дворівневої системи оподаткування, а єдина ставка корпоративного податку в країні сьогодні дорівнює 33,33%. Найбільш ймовірним є те, що гармонізація податкової бази та податкових ставок двох країн буде зачіпати в Німеччині як федеральні, так і земельні подат-

¹ Гармонізація бази оподаткування корпорацій — лише частка зближення податкових політик двох країн. На доходи від корпоративного оподаткування як у Франції, так і в Німеччині припадає тільки 5% від загальних податкових надходжень (за даними 2009 року). Істотно більша частина надходжень припадає на оподаткування трудового доходу і податки на споживання.

ки, оскільки в протилежному випадку навантаження на платників податків федеральних земель тільки зростає. У результаті, передбачувана гармонізація може стати серйозним викликом для німецької системи оподаткування, а також передумовою для її реформування.

Країни також мають різний підхід до консолідації корпоративних платників податків. Німецькі платники податків, що входять до групи компаній, беруть участь в угодах, згідно з якими нерозподілений прибуток членів групи переходить до глави цієї групи на щорічній основі. Хоча угоди між компаніями в групі у Франції також передбачають призначення єдиного платника податків, члени групи компаній утримують свій прибуток і мають роздільні бази оподаткування.

ВИСНОВКИ

Політика корпоративного оподаткування однієї країни може впливати на діяльність економічних суб'єктів інших країн різними шляхами. По-перше, країни можуть конкурувати для залучення іноземних інвестиційних потоків. По-друге, податки можуть відігравати важливу роль у прийнятті рішень фірми щодо місця декларування прибутку. По-третє, якщо внутрішній податковий тягар в країні є високим, податкова база може переміститися в країни з менш обтяжливим податковим режимом, що передбачає вплив потоків ПІІ з країни. Переміщення чинників виробництва платниками податків в країни з низьким рівнем оподаткування з метою уникнення оподаткування або зниження податкового тягара, тобто міжнародний податковий арбітраж залежить від правових норм оподаткування транскордонної торгівлі та доходів.

Аналіз динаміки ставок корпоративного податку в провідних країнах світу в останній чверті ХХ ст. та країнах ЄС на початку ХХІ ст. дає змогу передбачити високу ймовірність загального спаду конкуренції в питаннях корпоративного податку та оподаткування капіталу.

Чинником уповільнення перебігу податкової конкуренції у сфері оподаткування доходів ТНК є активізація міжнародного податкового співробітництва.

Література:

1. Ковалева М.С. Налогообложение хозяйствующих субъектов в Германии: автореф. дис. на соискание научной степени канд. экон. наук: спец. 08.00.14 [Електронний ресурс] / Ковалева Мария Сергеевна; Москва, 2012. — 25 с. — Режим доступу: <http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/1978/file/Kovaleva.pdf>
2. Altshuler R. Has U.S. Investment Abroad Become More Sensitive to Tax Rates? // Hines, J. R. (ed.) International Taxation and Multinational Activity / R. Altshuler, H. Grubert, T. Newlon. — Chicago, IL: University of Chicago Press, 2001. — P. 9—32.
3. Bellak C. Some Further Evidence on the Role of Effective Corporate Income Taxes as Determinants of Foreign Direct Investment in Central and East European Countries // National Tax Association (ed) Proceedings of the National Tax Association Conference / C. Bellak, M. Leibrecht. — Boston, MA: NTA, 2007. — P. 311—343.

4. Bilateral Effective Tax Rates and Foreign Direct Investment / [P. Egger, S. Loretz, M. Pfaffermayr, H. Winner] // International Tax and Public Finance. — 2009. — № 16. — P. 822—849.
5. Bond S. Corporate Income Taxes and Investment: A Comparative Study [Електронний ресурс] / Stephen Bond, Lucy Chennells // The Institute for Fiscal Studies. Final Report: 7 February 2000. — Режим доступу: www.ifs.org.uk/docs/bertlesmann.pdf
6. Clausing K. A. Tax-Motivated Transfer Pricing and U.S. Intrafirm Trade Prices / K. A. Clausing // Journal of Public Economics. — 2003. — № 87. — P. 2207—2223.
7. Devereux M.P. Taxes and the Location of Production: Evidence from a Panel of Multinationals / M.P. Devereux, R. Griffith // Journal of Public Economics. — 1998. — № 68. — P. 335—367.
8. Genschel Ph. Tax competition: a literature review / Philipp Genschel and Peter Schwarz // Socio-Economic Review. — 2011. — № 9. — P. 350.
9. Grubert H. Intangible Income, Intercompany Transactions, Income Shifting and the Choice of Location / H. Grubert // National Tax Journal. — 2003. — № 56. — P. 221—242.
10. Grubert H. Taxes, Tariffs and Transfer Pricing in Multinational Corporate Decision Making / H. Grubert and J. Mutti // The Review of Economics and Statistics. — 1991. — № 73. — P. 285—293.
11. Hines J. R. Fiscal Paradise: Foreign Tax Havens and American Business / J. R. Hines and E.M. Rice // Quarterly Journal of Economics. — 1994. — № 109. — P. 149—182.
12. Jensen N. M. Nation-States and the Multinational Corporation: A Political Economy of Foreign Direct Investment / N. M. Jensen. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006.
13. Keen M. Tax and the Crisis / M. Keen, A. Klemm and V. Perry // Fiscal Studies. — 2010. — № 31. — P. 43—79.
14. Papke L. E. / Interstate Business Tax Differentials and New Firm Locations: Evidence from Panel Data / L. E. Papke // Journal of Public Economics. — 1991. — № 45. — P. 47—68.
15. Plumper T. Why Is There No Race to the Bottom in Capital Taxation? / T. Plumper, V. E. Troeger, H. Winner // International Studies Quarterly. — 2009. — № 53. — P. 761—786.
16. Schwarz P. Tax-Avoidance Strategies of American Multinationals: The Case of Profit Shifting / P. Schwarz // Managerial and Decision Economics. — 2009. — № 30. — P. 539—549.
17. Stowhase S. Tax-Rate Differentials and Sector-Specific Foreign Direct Investment: Empirical Evidence from the EU / S. Stowhase // Finanzarchiv. — 2005. — № 61. — P. 535—558.
18. Taxation of Corporate and Capital income / OECD Tax Database [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.oecd.org/ctp/taxdatabase.
19. Zodrow G. R. Pigou, Tiebout, Property Taxation, and the Underprovision of Local Public Goods / G.R. Zodrow and P. Mieszkowski // Journal of Urban Economics. — 1986. — № 19. — P. 356—370.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2013 р.